

॥ तैत्तिरीय ब्राह्मणम् ॥

॥ सप्तमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके सप्तमः प्रपाठकः ॥

सर्वान् वा ए॒षोऽग्नौ॑ का॒मा॒न्प्रवे॑शयति। योऽग्नी॑न॒न्वा॒धाय॑
व्र॒तमु॑पैति। स॒यद॑नि॒ष्ट्वा प्र॑या॒यात्। अका॑म॒प्रीता॑ ए॒न॒ङ्कामा॑
नानु॑प्रया॒युः। अ॒ते॒जा अ॑वी॒र्यः॑ स्यात्। स जु॑हु॒यात्। तुभ्य॑न्ता
अ॒ङ्गिर॑स्तम। वि॒श्वाः सु॒क्षित॑यः पृथ॑क्। अ॒ग्ने का॑मा॒य येमि॑र॒
इति॑। का॒मा॒ने॒वास्मि॑न्दधाति॥१॥

का॒म॒प्रीता॑ ए॒न॒ङ्कामा॑ अनु॒ प्रया॑न्ति। ते॒ज॒स्वी वी॒र्या॑वान्भवति।
सन्त॑ति॒र्वा ए॒षा य॒ज्ञस्य॑। योऽग्नी॑न॒न्वा॒धाय॑ व्र॒तमु॑पैति। स
यदु॑द्वायति। वि॒च्छि॑त्तिरे॒वास्य॑ सा। तं प्रा॒ञ्चमु॑द्धृत्य।
मन॑सोप॒तिष्ठे॑त। मनो॒ वै प्र॒जाप॑तिः। प्रा॒जाप॑त्यो य॒ज्ञः॥२॥
मन॑सै॒व य॒ज्ञः सन्त॑नोति। भूरि॑त्याह। भू॒तो वै प्र॒जाप॑तिः।
भूति॑मे॒वोपै॑ति। वि वा ए॒ष इ॒न्द्रि॒येण॑ वी॒र्ये॑ण॒र्ध्यते॑।

यस्याहि॑ताग्नेर॒ग्निर॑प॒क्षाय॑ति। याव॒च्छ॒म्यया॑ प्र॒विध्ये॑त्। यदि॒
ताव॑दप॒क्षाय॑ेत्। त॒॑ सम्भ॑रेत्। इ॒दन्त॒ एकं॑ प॒र उ॑त॒
एक॑म्॥३॥

तृतीये॑न॒ ज्योति॑षा॒ संवि॑शस्व। सं॒वेश॑नस्त॒नुवै॒ चारु॑रेधि। प्रि॒ये
दे॒वानां॑ पर॒मे ज॒नित्र॒ इति॑। ब्रह्म॑णै॒वैन॒॑ सम्भ॑रति। सैव ततः॒
प्राय॑श्चित्तिः। यदि॑ परस्त॒राम॑प॒क्षाय॑ेत्। अ॒नुप्र॑यायाव॑स्येत्।
सो ए॒व ततः॒ प्राय॑श्चित्तिः। ओष॑धी॒र्वा ए॒तस्य॑ प॒शून्प॑यः
प्रवि॑शति। यस्य॑ ह॒विषे॑ व॒त्सा अ॒पाकृ॑ता॒ धय॑न्ति॥४॥

तान् यद्बु॒ह्यात्। या॒तया॑न्ना ह॒विषा॑ यजेत। यन्न दु॒ह्यात्।
य॒ज्ञप॑रु॒रन्तरि॑यात्। वा॒य॒व्यां॑ यवा॒गून्निर्व॑पेत्। वा॒युर्वै प॑य॑सः
प्रदा॑पयि॒ता। स ए॒वास्मै॒ पयः॑ प्रदा॑पयति। पयो॒ वा ओष॑धयः।
पयः॒ पयः॑। पय॑सै॒वास्मै॒ पयोऽव॑रुन्धे॥५॥

अथोत्त॑रस्मै ह॒विषे॑ व॒त्सान॒पाकु॑र्यात्। सैव ततः॒ प्राय॑श्चित्तिः।
अ॒न्यत॑रान् वा ए॒ष दे॒वान्भा॑ग॒धेये॑न॒ व्य॑र्धयति। ये
यज॑मानस्य सा॒यङ्मृ॑हमा॒ गच्छ॑न्ति। यस्य॑ साय॒न्दुग्ध॒॑

हविरार्तिमाच्छति। इन्द्राय व्रीहीन्निरुप्योपं वसेत्। पयो वा ओषधयः। पयं एवारभ्यं गृहीत्वोपं वसति। यत्प्रातः स्यात्। तच्छृतं कुर्यात्॥६॥

अथेतरं ऐन्द्रः पुरोडाशः स्यात्। इन्द्रिये एवास्मै समीचीं दधाति। पयो वा ओषधयः। पयः पयः। पयसैवास्मै पयोऽवरुन्धे। अथोत्तरस्मै हविषे वत्सानपाकुर्यात्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। उभयान् वा एष देवान्भागधेयेन व्यर्धयति। ये यजमानस्य सायं च प्रातश्च गृहमा गच्छन्ति। यस्योभयं हविरार्तिमाच्छति॥७॥

ऐन्द्रं पञ्चशरावमोदनन्निर्वपेत्। अग्निं देवतानां प्रथमं यजेत्। अग्निमुखा एव देवताः प्रीणाति। अग्निं वा अन्वन्या देवताः। इन्द्रमन्वन्याः। ता एवोभयीः प्रीणाति। पयो वा ओषधयः। पयः पयः। पयसैवास्मै पयोऽवरुन्धे। अथोत्तरस्मै हविषे वत्सानपाकुर्यात्॥८॥

सैव ततः प्रायश्चित्तिः। अर्धो वा एतस्य यज्ञस्य मीयते।

यस्य ब्रत्येऽहन्पत्यनालम्भुका भवन्ति। तामपुरुष्यं यजेत।
 सर्वेणैव यज्ञेन यजते। तामिद्वोपं ह्वयेत। अमूहमस्मि।
 सा त्वम्। द्यौरहम्। पृथिवी त्वम्। सामाहम्। ऋत्नम्।
 तावेहि सम्भवाव। सह रेतो दधावहै। पुंसे पुत्राय वेत्तवै।
 रायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्यायेति। अर्ध एवैनामुपं
 ह्वयते। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥९॥

दधाति यज्ञ उत एकन्धयन्ति रुन्धे कुर्यादार्च्छत्यपाकुर्यात्पृथिवी त्वमष्टौ च (सर्वान् वि वै यदि
 परस्तरामोषधीरन्यतरानुभयान्धो वै ॥)॥९॥

यद्विष्वण्णेन जुहुयात्। अप्रजा अपशुर्यजमानः स्यात्।
 यदनायतने निनयेत्। अनायतनः स्यात्। प्राजापत्ययर्चा
 वल्मीकवपायामव नयेत्। प्राजापत्यो वै वल्मीकः। यज्ञः
 प्रजापतिः। प्रजापतावेव यज्ञं प्रतिष्ठापयति। भूरित्याह।
 भूतो वै प्रजापतिः॥१०॥

भूतिमेवोपैति। तत्कृत्वा। अन्यां दुग्ध्वा पुनर्होतव्यम्।
 सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यत्कीटावपन्नेन जुहुयात्। अप्रजा

अप॒शुर्यज॑मानः स्यात्। यदना॑यतने नि॒नये॑त्। अना॒य॒त॒नः
स्या॑त्। म॒ध्यमे॑न॒ पर्णे॑न॒ द्यावा॑पृथि॒व्ये॒य॒र्चाऽन्तः॑ परि॒धि
नि॒नये॑त्। द्यावा॑पृथि॒व्योरे॒वैन॒त्रति॑ष्ठापयति॥११॥

तत्कृ॑त्वा। अ॒न्यां दु॒ग्ध्वा पुन॑र्होत॒व्यम्। सैव ततः॑
प्राय॑श्चित्तिः। यदव॑वृष्टेन जुहुयात्। अप॑रूपमस्या॒त्मज्जा॑येत।
कि॒लासो॑ वा॒स्याद॑र॒शसो॑ वा॑। यत्प्रत्ये॑यात्। य॒ज्ञं
विच्छि॑न्ध्यात्। स जुहुयात्। मि॒त्रो जना॑न्कल्पयति
प्रजा॒नन्॥१२॥

मि॒त्रो दा॑धार पृथि॒वीमु॑त द्याम्। मि॒त्रः कृ॑ष्टीरनि॑मिषा॒ऽभि
च॑ष्टे। स॒त्याय॑ ह॒व्यङ्घ्र॑तव॑ञ्जुहोतेति॑। मि॒त्रेणै॒वैन॑त्कल्पयति।
तत्कृ॑त्वा। अ॒न्यां दु॒ग्ध्वा पुन॑र्होत॒व्यम्। सैव ततः॑
प्राय॑श्चित्तिः। यत्पूर्व॑स्या॒माहु॑त्या॒ हुता॑या॒मुत्तरा॑ऽऽहु॑तिः
स्कन्दे॑त्। द्वि॒पाद्भिः॑ प॒शुभि॑र्यज॑मानो व्य॒ध्येत॑। यदुत्तर॑या॒ऽभि
जु॑हुयात्॥१३॥

चतु॑ष्पाद्भिः प॒शुभि॑र्यज॑मानो व्य॒ध्येत॑। यत्र॑ वे॒त्थं वन॑स्पते

दे॒वानाङ्गु॒ह्या॒ नामा॑नि। तत्र॑ ह॒व्यानि॑ गा॒म॒येति॑ वा॒नस्प॒त्यय॒र्चा
 स॒मिध॑मा॒धाय॑। तू॒ष्णीमे॒व पुन॑र्जुह्यात्। व॒नस्प॒तिनै॒व
 य॒ज्ञस्या॒र्ताश्चाना॑र्ताश्चाहु॑ती॒ वि दा॑धार। तत्कृ॒त्वा। अ॒न्यां
 दुग्ध्वा पुन॑र्होत॒व्यम्। सै॒व ततः॑ प्रायश्चि॒त्तिः। यत्पु॒रा
 प्र॒याजे॒भ्यः प्राड॑ङ्गा॒रः स्कन्दे॑त्। अ॒ध्व॒र्यवे॑ च॒ यज॑मानाय॒
 चाक॑ऽ स्यात्॥१४॥

यद॑क्षि॒णा। ब्र॒ह्मणे॑ च॒ यज॑मानाय॒ चाक॑ऽ स्यात्।
 यत्प्र॒त्यक्। हो॒त्रे च॒ पत्न्यै॑ च॒ यज॑मानाय॒ चाक॑ऽ
 स्यात्। यदुद॑ङ्घ्रि॒। अ॒ग्नीधे॑ च॒ प॒शुभ्य॑श्च॒ यज॑मानाय॒ चाक॑ऽ
 स्यात्। यद॑भिजुह्यात्। रु॒द्रो॑स्य॒ प॒शून्धातु॑कः स्यात्।
 यन्ना॑भिजुह्यात्। अशा॑न्तः प्र॒हि॒येत॥१५॥

सु॒वस्य॑ बु॒ध्रेना॑भि॒निद॑ध्यात्। मा त॑मो॒ मा य॒ज्ञस्त॑म॒न्मा
 यज॑मानस्तमत्। नम॑स्ते अस्त्वाय॒ते। नमो॑ रु॒द्र प॒राय॑ते।
 नमो॑ यत्र॑ नि॒षीद॑सि। अ॒मुं मा हि॑सीर॒मुं मा हि॑सीरि॒ति
 येन॑ स्कन्दे॑त्। तं प्र॒हरे॑त्। स॒हस्र॑श्च॒ङ्गो वृष॑भो जा॒तवै॑दाः।

स्तोमं पृष्ठो घृतवान्त्सुप्रतीकः। मा नो हासीन्मेत्थितो नेत्वा
जहाम। गोपोषं नो वीरपोषं च यच्छेति। ब्रह्मणैवैनं प्र
हरति। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥१६॥

वै प्रजापतिः स्थापयति प्रजानन्मभि जुहुयात्स्याद्विद्येत् जहाम त्रीणि च (यद्विष्वण्णेन प्राजापत्यया
यत्कीटा मध्यमेन यदववृष्टेन यत्पूर्वस्यां यत्पुरा प्रयाजेभ्यः प्राडङ्गारो यदक्षिणा यत्प्रत्यग्यदुदङ् ॥

)॥२॥ [२]

वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येण ध्रियते। यस्याहिताग्नेरग्निर्मथ्यमानो
न जायते। यत्रान्यं पश्येत्। तत आहृत्य होतव्यम्।
अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। यद्यन्यत्र विन्देत्।
अजायां होतव्यम्। आग्नेयी वा एषा। यदजा।
अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति॥१७॥

अजस्य तु नाश्नीयात्। यदजस्याश्नीयात्। यामेवाग्नावाहुतिं
जुहुयात्। तामद्यात्। तस्मादजस्य नाश्यम्। यद्यजान्न
विन्देत्। ब्राह्मणस्य दक्षिणे हस्ते होतव्यम्। एष वा
अग्निर्वैश्वानरः। यद्ब्राह्मणः। अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं

भवति॥१८॥

ब्राह्मणन्तु वसत्यै नापं रुन्ध्यात्। यद्वाह्मणं वसत्या
अपरुन्ध्यात्। यस्मिन्नेवाग्नावाहुतिं जुहुयात्। तम्भागधेयेन
व्यर्धयेत्। तस्माद्वाह्मणो वसत्यै नापरुध्यः। यदि
ब्राह्मणन्न विन्देत्। दर्भस्तम्बे होतव्यम्। अग्निवान् वै
दर्भस्तम्बः। अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। दर्भांस्तु
नाध्यासीत्॥१९॥

यद्दर्भानध्यासीत्। यामेवाग्नावाहुतिं जुहुयात्। तामध्यासीत्।
तस्माद्दर्भा नाध्यासितव्याः। यदि दर्भान्न विन्देत्। अप्सु
होतव्यम्। आपो वै सर्वा देवताः। देवतांस्वेवास्याग्निहोत्रं
हुतं भवति। आपस्तु न परिचक्षीत्। यदापः
परिचक्षीत्॥२०॥

यामेवाप्स्वाहुतिं जुहुयात्। तां परिचक्षीत्। तस्मादापो न
परिचक्ष्याः। मेध्या च वा एतस्यामेध्या च तनुवौ स
सृज्येते। यस्याहिताग्नेरन्यैरग्निभिरग्नयः सः सृज्यन्ते। अग्नये

विविचये पुरोडाशमष्टाकंपालं निर्वपेत्। मेध्यांश्चैवास्यामेध्यां
च तनुवौ व्यावर्तयति। अग्नये व्रतपतये पुरोडाशमष्टाकंपालं
निर्वपेत्। अग्निमेव व्रतपतिः स्वेन भागधेयेनोप धावति।
स एवैनं व्रतमा लम्भयति॥२१॥

गर्भः स्रवन्तमगदमकः। अग्निरिन्द्रस्त्वष्टा बृहस्पतिः।
पृथिव्यामव चुश्रोतैतत्। नाभिप्राप्नोति निर्ऋतिं पराचैः।
रेतो वा एतद्वाजिनमाहिताग्नेः। यदग्निहोत्रम्। तद्यत्स्रवेत्।
रेतोऽस्य वाजिनः स्रवेत्। गर्भः स्रवन्तमगदमकरित्याह।
रेत एवास्मिन्वाजिनन्दधाति॥२२॥

अग्निरित्याह। अग्निरैतोधाः। रेत एव तद्धधाति। इन्द्र
इत्याह। इन्द्रियमेवास्मिन्दधाति। त्वष्टेत्याह। त्वष्टा वै
पशूनां मिथुनानां रूपकृत्। रूपमेव पशुषु दधाति।
बृहस्पतिरित्याह। ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिः। ब्रह्मणैवास्मै
प्रजाः प्र जनयति। पृथिव्यामव चुश्रोतैतदित्याह।
अस्यामेवैनत्प्रतिष्ठापयति। नाभिप्राप्नोति निर्ऋतिं

पराचैरित्याह। रक्षसामपहत्यै॥२३॥

अजाऽग्रावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति भवत्यासीत परिचक्षीत लम्भयति दधाति देवानां बृहस्पतिः
पञ्च च (वि वै यद्यन्यमजायां ब्राह्मणस्य दर्भस्तम्बेऽप्सु होतव्यम्॥)॥३॥ [३]

याः पुरस्तात्प्रस्रवन्ति। उपरिष्ठात्सर्वतश्च याः। तार्भी
रश्मिपवित्राभिः। श्रद्धां यज्ञमा रभे। देवां गातुविदः।
गातुं यज्ञाय विन्दत। मनसस्पतिना देवेन। वाताद्यज्ञः प्र
युज्यताम्। तृतीयस्यै दिवः। गायत्रिया सोम आभृतः॥२४॥

सोमपीथाय सन्नयितुम्। वक्त्रमन्तरमा ददे। आपो देवीः
शुद्धाः स्थ। इमा पात्राणि शुन्धत। उपातङ्गाय देवानाम्।
पर्णवल्कमुत शुन्धत। पयो गृहेषु पयो अघ्नियासु। पयो
वत्सेषु पय इन्द्राय हविषे धियस्व। गायत्री पर्णवल्केन।
पयः सोमं करोत्विमम्॥२५॥

अग्निं गृह्णामि सुरथं यो मयोभूः। य उद्यन्तमारोहति
सूर्यमहै। आदित्यज्योतिषां ज्योतिरुत्तमम्। श्वो यज्ञाय
रमतान्देवताभ्यः। वसून्नुद्रानादित्यान्। इन्द्रेण सह देवताः।

ताः पूर्वः परिं गृह्णामि। स्व आयतने मनीषया॥ इमामूर्जं
पञ्चदशीं ये प्रविष्टाः। तान्देवान्परिं गृह्णामि पूर्वः॥ २६॥

अग्निर्हव्यवाडिह ताना वहतु। पौर्णमासः हविरिदमेषां
मयि। आमावास्यः हविरिदमेषां मयि। अन्तराऽग्नी पशवः।
देवसः सदमा गमन्। तान्पूर्वः परिं गृह्णामि। स्व आयतने
मनीषया॥ इह प्रजा विश्वरूपा रमन्ताम्। अग्निङ्ग्रहपतिमभि
संवसानाः। ताः पूर्वः परिं गृह्णामि॥ २७॥

स्व आयतने मनीषया॥ इह पशवो विश्वरूपा रमन्ताम्।
अग्निङ्ग्रहपतिमभि संवसानाः। तान्पूर्वः परिं गृह्णामि।
स्व आयतने मनीषया॥ अयं पितृणामग्निः। अवाङ्मुव्या
पितृभ्य आ। तं पूर्वः परिं गृह्णामि। अविषन्नः पितुङ्करत्।
अजस्रन्त्वाः सभापालाः॥ २८॥

विजयभागः समिन्धताम्। अग्ने दीदाय मे सभ्य।
विजित्यै शरदः शतम्। अन्नमावसथीयम्। अभि हराणि
शरदः शतम्। आवसथे श्रियं मन्त्रम्। अहिर्बुध्नियो नि

यच्छतु। इदमहमग्निज्येष्ठेभ्यः। वसुभ्यो यज्ञं प्रब्रवीमि।
इदमहमिन्द्रज्येष्ठेभ्यः॥२९॥

रुद्रेभ्यो यज्ञं प्र ब्रवीमि। इदमहं वरुणज्येष्ठेभ्यः। आदित्येभ्यो
यज्ञं प्र ब्रवीमि। पयस्वतीरोषधयः। पयस्वद्वीरुधां पयः।
अपां पयसो यत्पयः। तेन मामिन्द्र स५ सृज। अग्ने॑ व्रतपते
व्रतश्चरिष्यामि। तच्छकेयन्तन्मे राध्यताम्। वायो॑ व्रतपत
आदित्य व्रतपते॥३०॥

व्रतानां॑ व्रतपते व्रतं चरिष्यामि। तच्छकेयन्तन्मे
राध्यताम्। इमां प्राचीमुदीचीम्। इषमूर्जमभि स५स्कृताम्।
बहुपर्णामशुष्काग्राम्। हरामि पशुपामहम्। यत्कृष्णो॑ रूपं
कृत्वा। प्राविंशस्त्वं वनस्पतीन्। ततस्त्वामेकविंशतिधा।
सम्भरामि सुसम्भृता॑॥३१॥

त्रीन्यरिधी५ स्तिस्रः समिधः। यज्ञायुरनुसञ्चरान्। उपवेपं
मेक्षणं धृष्टिम्। सं भरामि सुसम्भृता॑। या जाता
ओषधयः। देवेभ्यस्त्रियुगं पुरा। तासां पर्व राध्यासम्।

परिस्तरमाहरन्। अपां मेध्यं यज्ञियम्। सदैव ५ शिवमस्तु
मे॥ ३२॥

आच्छेत्ता वो मा रिषम्। जीवानि शरदः शतम्।
अपरिमितानां परिमिताः। सन्नह्ये सुकृताय कम्। एनो
मा निगाङ्गतमच्चनाहम्। पुनरुत्थाय बहुला भवन्तु।
सुकृदाच्छित्रं बरुहिरूणामृदु। स्योनं पितृभ्यस्त्वा
भराम्यहम्। अस्मिन्त्सीदन्तु मे पितरः सोम्याः। पितामहाः
प्रपितामहाश्चानुगैः सह॥ ३३॥

त्रिवृत्पलाशे दर्भः। इयान्प्रादेशसंमितः। यज्ञे पवित्रं
पोतृतमम्। पयो हव्यं करोतु मे। इमौ प्राणापानौ।
यज्ञस्याङ्गानि सर्वशः। आप्याययन्तौ सञ्चरताम्। पवित्रे
हव्यशोधने। पवित्रे स्थो वैष्णवी। वायुर्वा मनसा
पुनातु॥ ३४॥

अयं प्राणश्चापानश्च। यजमानमपि गच्छताम्। यज्ञे ह्यभूतां
पोतारौ। पवित्रे हव्यशोधने। त्वया वेदिं विविदुः पृथिवीम्।

त्वया यज्ञो जायते विश्वदानिः। अच्छिद्रं यज्ञमन्वेषि विद्वान्।
 त्वया होता सन्तनोत्यर्धमासान्। त्रयस्त्रिंशोऽसि तन्तूनाम्।
 पवित्रेण सहागंहि॥३५॥

शिवेयं रज्जुरभिधानीं। अघ्नियामुपं सेवताम्। अप्रस्रं साय
 यज्ञस्य। उखे उपदधाम्यहम्। पशुभिः सन्नीतं
 बिभृताम्। इन्द्राय शृतन्दधि। उपवेषोऽसि यज्ञाय।
 त्वां परिवेषमधारयन्। इन्द्राय हविः कृण्वन्तः। शिवः
 शग्मो भवासि नः॥३६॥

अमृन्मयन्देवपात्रम्। यज्ञस्यायुषि प्र युज्यताम्।
 तिरः पवित्रमतिनीताः। आपो धारय मातिगुः। देवेन
 सवित्रोत्पूताः। वसोः सूर्यस्य रश्मिभिः। गान्दोहपवित्रे
 रज्जुम्। सर्वा पात्राणि शुन्धत। एता आ चरन्ति मधुमद्बुहानाः।
 प्रजावतीर्यशसो विश्वरूपाः॥३७॥

बह्वीर्भवन्तीरुपजायमानाः। इह व इन्द्रो रमयतु गावः।
 पूषा स्थ। अयक्ष्मा वः प्रजया सः सृजामि। रायस्पोषेण

बहुलाभवन्तीः। ऊर्जं पयः पिन्वमाना घृतं च। जीवो
जीवन्तीरुपवः सदेयम्। द्यौश्चेमं यज्ञं पृथिवी च
सन्दुहाताम्। धाता सोमेन सह वातेन वायुः। यजमानाय
द्रविणन्दधातु॥३८॥

उत्सन्दुहन्ति कलशश्चतुर्बिलम्। इडान्देवीम्मधुमतीः
सुवर्विदम्। तदिन्द्राग्नी जिन्वतः सूनृतावत्। तद्यजमानममृतत्वे
दधातु। कामधुक्षः प्र णौ ब्रूहि। इन्द्राय हविरिन्द्रियम्। अमूं
यस्यां देवानाम्। मनुष्याणां पयो हितम्। बहु दुग्धीन्द्राय
देवेभ्यः। हव्यमा प्यायतां पुनः॥३९॥

वत्सेभ्यो मनुष्येभ्यः। पुनर्दोहाय कल्पताम्। यज्ञस्य
सन्ततिरसि। यज्ञस्य त्वा सन्ततिमनु सन्तनोमि।
अदस्तमसि विष्णवे त्वा। यज्ञायार्षि दधाम्यहम्।
अद्विररिक्तेन पात्रेण। याः पूताः परिशेरते। अयं पयः सोमं
कृत्वा। स्वां योनिमपि गच्छतु॥४०॥

पूर्णवल्कः पवित्रम्। सौम्यः सोमाद्धि निर्मितः। इमौ पूर्णं च

दर्भं च। देवानां हव्यशोधनौ। प्रातर्वेषाय गोपाय। विष्णो
हव्यं हि रक्षसि। उभावग्री उपस्तृणते। देवता उपवसन्तु
मे। अहङ्गाम्यानुप वसामि। मह्यङ्गोपतये पशून्॥४१॥

आभृत इमं गृह्णामि पूर्वस्ताः पूर्वः परिगृह्णामि सभापाला इन्द्रज्येष्ठेभ्य आदित्य व्रतपते सुसम्भृता
मे सह पुनातु गहि नो विश्वरूपा दधातु पुनर्गच्छतु पशून् (याः पुरस्तादिमामूर्जमिह प्रजा इह
पशवोऽयं पितृणामग्निः।)॥४॥

[४]

देवा देवेषु पराक्रमध्वम्। प्रथमा द्वितीयेषु। द्वितीयास्तृतीयेषु।
त्रिरेकादशा इह माऽवत। इदं शंकेयं यदिदं करोमि।
आत्मा करोत्वात्मनै। इदङ्कुरिष्ये भेषजम्। इदममे
विश्वभेषजा। अश्विना प्रावतं युवम्। इदमहं सेनाया
अभीत्वैर्यै॥४२॥

मुखमपोहामि। सूर्य ज्योतिर्वि भाहि। महत इन्द्रियाय।
आ प्यायताङ्घ्रितयोनिः। अग्निर्हव्याऽनु मन्यताम्। खमङ्घ्रि
त्वचमङ्घ्रि। सुरूपन्त्वा वसुविदम्। पशूनान्तेजसा। अग्नये
जुष्टमभि धारयामि। स्योनन्ते सदनं करोमि॥४३॥

घृतस्य धारया सुशेवङ्कल्पयामि। तस्मिन्त्सीदामृते
 प्रतिष्ठि। व्रीहीणाम्मेध सुमनस्यमानः। आर्द्रः
 प्रथस्रुर्भुवनस्य गोपाः। शृत उत्स्राति जनिता मतीनाम्।
 यस्त आत्मा पशुषु प्रविष्टः। देवानां विष्ठामनु यो
 वितस्थे। आत्मन्वान्तसोम घृतवान् हि भूत्वा। देवान्छु
 सुर्वविन्द यजमानाय मह्यम्। इरा भूतिः पृथिव्यै रसो
 मोत्क्रमीत्॥४४॥

देवाः पितरः पितरो देवाः। योऽहमस्मि स सन् यजे।
 यस्यास्मि न तमन्तरेमि। स्वं मं इष्टं स्वन्दत्तम्। स्वं
 पूर्तं स्वं श्रान्तम्। स्वं हुतम्। तस्य मेऽग्निरुपद्रष्टा।
 वायुरुपश्रोता। आदित्योऽनुख्याता। द्यौः पिता॥४५॥

पृथिवी माता। प्रजापतिर्बन्धुः। य एवास्मि स सन्
 यजे। मा भर्मा संविक्था मा त्वा हिंसिषम्। मा ते
 तेजोऽपं क्रमीत्। भरतमुद्धरेमनु षिञ्च। अवदानानि
 ते प्रत्यवदास्यामि। नमस्ते अस्तु मा मां हिंसीः।

यदवदानानि तेऽवद्यन्। विलोमाकार्षमात्मनः॥४६॥

आज्येन प्रत्यनज्येनत्। तत् आ प्यायतां पुनः। अज्यायो
यवमात्रात्। आव्याधात्कृत्यतामिदम्। मा रूरूपाम
यज्ञस्य। शुद्धं स्विष्टमिदं हविः। मनुना दृष्टाङ्कृतपदीम्।
मित्रावरुणसमीरिताम्। दक्षिणार्धादसम्भिन्दन्। अवद्याम्येकतो

इडे भागं जुषस्व नः। जिन्व गा जिन्वार्वतः। तस्यास्ते
भक्षिवाणः स्याम। सर्वात्मानः सर्वगणाः। ब्रध्न पिन्वस्व।
ददतो मे मा क्षायि। कुर्वतो मे मोपदसत्। दिशाङ्कृतिरसि।
दिशो मे कल्पन्ताम्। कल्पन्ताम्मे दिशः॥४८॥

दैवींश्च मानुषींश्च। अहोरात्रे मे कल्पेताम्। अर्धमासा
मे कल्पन्ताम्। मासा मे कल्पन्ताम्। ऋतवो मे
कल्पन्ताम्। संवत्सरो मे कल्पताम्। कृतिरसि कल्पतां
मे। आशानां त्वाऽऽशापालेभ्यः। चतुर्भ्यो अमृतेभ्यः। इदं
भूतस्याध्यक्षेभ्यः॥४९॥

विधेम हविषा वयम्। भजतां भागी भागम्। मा भागोऽभक्त।

निर॑भा॒गं भ॑जामः। अ॒पस्वि॑न्व। ओष॑धी॒र्जिन्व। द्वि॒पात्पा॑हि।
चतु॑ष्पादव। दि॒वो वृष्टि॑मेर॑य। ब्रा॒ह्म॒णाना॑मि॒दꣳ ह॒विः॥ ५० ॥

सो॒म्यानाꣳ सोम॑पी॒थिना॑म्। निर्भ॑क्तो ब्रा॒ह्मणः॑।
नेहा ब्रा॒ह्मण॑स्यास्ति। सम॑ङ्कां ब॒र्हिर्ह॒विषा॑ घृ॒तेन॑।
समा॑दि॒त्यैर्वसु॑भिः सम्म॒रुद्धिः॑। समि॒न्द्रेण॑ वि॒श्वेभिर्दे॒वेभि॑रङ्गाम्।
दि॒व्यं नभो॑ गच्छ॒तु यत्स्वाहा॑। इन्द्रा॒णीवा॑ऽविध॒वा भू॑यासम्।
अदि॑तिरिव सु॒पुत्रा। अ॒स्थूरि॑ त्वा गार्ह॒पत्य॑॥ ५१ ॥

उप॒निष॑दे सुप्रजा॒स्त्वाय॑। सं पत्नी॒ पत्या॑ सुकृ॒तेन॑ गच्छ॒ताम्।
य॒ज्ञस्य॑ यु॒क्तौ धुर्या॑वभू॒ताम्। सं॒जा॒नानौ॑ विज॑हता॒मरा॑तीः।
दि॒वि ज्योति॑र॒जर॒मा र॑भेताम्। दश॑ते त॒नुवो॑ य॒ज्ञ य॒ज्ञियाः॑।
ताः प्री॑णातु यज॑मानो घृ॒तेन॑। ना॒रि॒ष्ठयोः॑ प्र॒शिष॑मीड॑मानः।
दे॒वानां॑ दै॒व्येऽपि॑ यज॑मानोऽमृ॒तौऽभू॑त्। यं वा॑न्दे॒वा
अ॑कल्पयन्॥ ५२ ॥

ऊ॒र्जो भा॒गꣳ श॑तक्र॒तू। ए॒तद्वा॑ तेन॑ प्री॒णानि॑। तेन॑
तृ॒प्यतम॑ꣳह॒हौ। अ॒हन्दे॒वानाꣳ सु॒कृता॑मस्मि लो॒के।

ममेदमिष्टन्न मिथुर्भवाति। अहन्नारिष्ठावनु यजामि विद्वान्।
 यदाभ्यामिन्द्रो अदधाद्भागधेयम्। अदारसृद्धवत देवसोम।
 अस्मिन् यज्ञे मरुतो मृडता नः। मा नो विददभिभामो
 अशस्तिः॥५३॥

मा नो विदद्वृजना द्वेष्या या। ऋषभं वाजिनं वयम्।
 पूर्णमांसं यजामहे। स नो दोहताः सुवीर्यम्। रायस्पोषः
 सहस्रिणम्। प्राणाय सुराधसे। पूर्णमांसाय स्वाहा।
 अमावास्या सुभगा सुशेवा। धेनुरिव भूय आप्यायमाना।
 सा नो दोहताः सुवीर्यम्। रायस्पोषः सहस्रिणम्।
 अपानाय सुराधसे। अमावास्यायै स्वाहा। अभि स्तृणीहि
 परि धेहि वेदिम्। जामिम्मा हिःसीरमुया शयाना।
 होतृषदना हरिताः सुवर्णाः। निष्का इमे यजमानस्य
 ब्रध्ने॥५४॥

अभीत्वैयं करोमि क्रमीत्पिताऽऽत्मनं एकतो मुखं मे दिशोऽध्यक्षेभ्यो हविर्गारूहपत्या कल्पयन्नशस्तिः

सा नो दोहताः सुवीर्यं सप्त च॥५॥

परिस्तृणीत परिधत्ताग्निम्। परिहितोऽग्निर्यजमानं भुनक्तु।

अ॒पा॒ रस॒ ओष॑धीना॒ सु॒वर्णः॑। नि॒ष्का इ॒मे यज॑मानस्य
सन्तु॒ काम॑दु॒घाः। अ॒मुत्रा॒मुष्मि॑ल्लो॒के। भू॑प॒ते भुव॑नपते।
म॒ह॒तो भू॒तस्य॑ पते। ब्र॒ह्माण॑न्त्वा वृणीमहे। अ॒हं भू॑प॒तिर॒हं
भुव॑नपतिः। अ॒हं म॒ह॒तो भू॒तस्य॑ पतिः॥५५॥

दे॒वेन॑ सवि॒त्रा प्र॑सू॒त आ॒र्त्विज्य॑ङ्करिष्यामि। दे॒वं
सवि॑तरे॒तन्त्वा वृ॑णते। बृ॒ह॒स्पतिं॑ दै॒व्यं ब्र॒ह्माण॑म्। तद॒हं मन॑से
प्र ब्र॑वीमि। मनो॑ गाय॒त्रियै॑। गा॒य॒त्री त्रि॒ष्टुभै॑। त्रि॒ष्टु॒जग॑त्यै।
जग॑त्यनु॒ष्टुभै॑। अ॒नु॒ष्टु॒क्प॒ङ्क्त्यै॑। प॒ङ्क्तिः प्र॒जाप॑तये॥५६॥

प्र॒जाप॑तिर्वि॒श्वेभ्यो॑ दे॒वेभ्यः॑। वि॒श्वे दे॒वा बृ॒ह॒स्पत॑ये।
बृ॒ह॒स्पति॑र्ब्रह्म॑णे। ब्रह्म॒ भूर्भुवः॑ सु॒वः। बृ॒ह॒स्पति॑र्दे॒वानां॑ ब्र॒ह्मा।
अ॒हं म॑नु॒ष्या॑णाम्। बृ॒ह॒स्पते॑ य॒ज्ञज्ञो॑पाय। इ॒दं तस्मै॑ ह॒र्म्यं
क॑रोमि। यो वो॑ दे॒वाश्चर॑ति ब्रह्म॒चर्य॑म्। मे॒धा॒वी दि॒क्षु मन॑सा
तप॑स्वी॥५७॥

अ॒न्तर्द॑तश्चर॑ति॒ मानु॑षीषु। चतुः॑ शिखण्डा यु॒वतिः॑ सु॒पेशाः॑।
घृ॒तप्र॑तीका॒ भुव॑नस्य॒ मध्ये॑। म॒र्मृज्य॑मा॒ना म॒ह॒ते सौभ॑गाय।

मह्यन्धुक्ष्व यजमानाय कामान्। भूमिर्भूत्वा महिमानं पुपोष।
ततो देवी वर्धयते पयांसि। यज्ञियां यज्ञं वि च यन्ति शं
च। ओषधीरापं इह शक्नोतीश्व। यो मां हृदा मनसा यश्च
वाचा॥५८॥

यो ब्रह्मणा कर्मणा द्वेष्टि देवाः। यः श्रुतेन हृदयेनेष्णता
च। तस्येन्द्र वज्रेण शिरश्छिनद्भि। ऊर्णामृदु प्रथमानं
स्योनम्। देवेभ्यो जुष्टं सदानाय बरुहिः। सुवर्गे लोके
यजमानं हि धेहि। मां नाकस्य पृष्ठे परमे व्योमन्।
चतुः शिखण्डा युवतिः सुपेशाः। घृतप्रतीका वयुनानि वस्ते।
साऽऽस्तीर्यमाणा महते सौभगाय ॥५९॥

सा मे धुक्ष्व यजमानाय कामान्। शिवा च मे शग्मा चैधि।
स्योना च मे सुषदा चैधि। ऊर्जस्वती च मे पयस्वती चैधि।
इषमूर्जं मे पिन्वस्व। ब्रह्म तेजो मे पिन्वस्व। क्षत्रमोजो मे
पिन्वस्व। विशं पुष्टिं मे पिन्वस्व। आयुरन्नाद्यम्मे पिन्वस्व।
प्रजां पशून्मे पिन्वस्व॥६०॥

अस्मिन् यज्ञ उप भूय इन्नु मै। अविक्षोभाय परिधीन्दधामि।
 धर्ता धरुणो धरीयान्। अग्निर्द्वेषांसि निरितो नुदातै।
 विच्छिन्नन्नि विधृतीभ्याः सपत्नान्। जातान्भ्रातृव्यान् ये
 च जनिष्यमाणाः। विशो यन्त्राभ्यां विधमाम्येनान्। अहः
 स्वानामुत्तमोऽसानि देवाः। विशो यन्त्रे नुदमाने अरातिम्।
 विश्वं पाप्मानममतिन्दुर्मरायुम्॥६१॥

सीदन्ती देवी सुकृतस्य लोके। धृती स्थो विधृती
 स्वधृती। प्राणान्मयि धारयतम्। प्रजाम्मयि धारयतम्।
 पशून्मयि धारयतम्। अयं प्रस्तर उभयस्य धर्ता। धर्ता
 प्रयाजानामुतानूयाजानाम्। स दाधार समिधौ विश्वरूपाः।
 तस्मिन्त्सुचो अध्या सादयामि। आ रोह पथो जुहु
 देवयानान्॥६२॥

यत्रर्षयः प्रथमजा ये पुराणाः। हिरण्यपक्षाऽजिरा
 सम्भृताङ्गा। वहांसि मा सुकृतां यत्र लोकाः। अवाहं बाध
 उपभृता सपत्नान्। जातान्भ्रातृव्यान् ये च जनिष्यमाणाः।
 दोहै यज्ञः सुदुधामिव धेनुम्। अहमुत्तरो भूयासम्।

अधरे मत्सपत्नाः। यो मां वाचा मनसा दुर्मरायुः।
हृदाऽरातीयादभिदासदग्ने॥६३॥

इदमस्य चित्तमधरन्ध्रवायाः। अहमुत्तरो भूयासम्। अधरे
मत्सपत्नाः। ऋषभोऽसि शाकुरः। घृताचीनां सूनुः।
प्रियेण नाम्नां प्रिये सदसि सीद। स्योनो मे सीद सुषदः
पृथिव्याम्। प्रथयि प्रजयां पशुभिः सुवर्गे लोके। दिवि
सीद पृथिव्यामन्तरिक्षे। अहमुत्तरो भूयासम्॥६४॥

अधरे मत्सपत्नाः। इयं स्थाली घृतस्य पूर्णा।
अच्छिन्नपयाः शतधार उत्सः। मारुतेन शर्मणा दैव्येन।
यज्ञोऽसि सर्वतः श्रितः। सर्वतो मां भूतं भविष्यच्छ्रयताम्।
शतम्मे सन्त्वाशिषः। सहस्रम्मे सन्तु सूनृताः। इरावतीः
पशुमतीः। प्रजापतिरसि सर्वतः श्रितः॥६५॥

सर्वतो मां भूतं भविष्यच्छ्रयताम्। शतं मे सन्त्वाशिषः।
सहस्रं मे सन्तु सूनृताः। इरावतीः पशुमतीः।
इदमिन्द्रियममृतं वीर्यम्। अनेनेन्द्राय पशवोऽचिकित्सन्।

तेन॑ दे॒वा अ॒व॒तो॒प॒ मा॒म्। इ॒हेष॒मूर्जं॑ य॒शः स॒ह ओजः॑
स॒ने॒य॒म्। श्रु॒तं म॒यि श्र॒य॒ता॒म्। य॒त्पृ॒थि॒वीम॑च॒र॒त्तत्प्र॑वि॒ष्टम्॥६६॥

येना॑सि॒ञ्च॒द्वल॒मिन्द्रे॑ प्र॒जाप॑तिः। इ॒दन्त॑च्छु॒क्रं म॒धु
वा॒जिनी॑वत्। येनो॒परि॑ष्टा॒दधि॑नो॒न्महेन्द्र॑म्। दधि॑ मा॒न्धि॒नोतु॑।
अ॒यं वे॒दः पृ॑थि॒वीम॑न्व॒विन्द॑त्। गु॒हा स॒तीङ्ग॑ह॒ने ग॒ह्वरे॑षु।
स वि॑न्दतु॒ यज॑मानाय लो॒कम्। अ॒च्छि॒द्रं य॒ज्ञं भू॑रि॒क॒र्मा
क॒रोतु॑। अ॒यं य॒ज्ञः स॒म॑स॒दद्ध॑विष्मान्। ऋ॒चा सा॒म्ना य॒जुषा॑
दे॒वता॑भिः॥६७॥

तेन॑ लो॒कान्त॑सूर्य॒वतो॑ ज॒येम॑। इन्द्र॑स्य स॒ख्यम॑मृ॒त॒त्वम॑श्याम्।
यो नः॑ क॒नी॒य इ॒ह का॒मया॑तै। अ॒स्मिन् य॒ज्ञे य॒ज॑मानाय
म॒ह्यम्॑। अ॒प॒ तमिन्द्रा॑ग्नी भुव॑नान्नुदे॒ताम्। अ॒हं प्र॒जां वी॒र॒वतीं॑
वि॒दे॒य। अ॒ग्ने वा॒ज॒जित्॑। वा॒ज॒न्त्वा स॒रि॒ष्यन्त॑म्। वा॒जं
जे॒ष्यन्त॑म्। वा॒जिनं॑ वा॒ज॒जित॑म्॥६८॥

वा॒ज॒जि॒त्यायै॑ सं मा॑र्जि॒र्म। अ॒ग्निम॑न्ना॒दम॑न्नाद्या॒य। उ॒प॒हूतो॑
द्यौः पि॒ता। उ॒प॒ मा॒न्द्यौः पि॒ता ह॑य॒ता॒म्। अ॒ग्निरा॑ग्नी॒ध्रात्।

आयुषे॑ वर्च॑से। जी॒वा॒त्वै पु॒ण्या॑य। उप॑हृता पृथि॒वी मा॒ता।
उप॑ मां मा॒ता पृथि॒वी ह॑यताम्। अ॒ग्निरा॒ग्नी॒धात्॥६९॥

आयुषे॑ वर्च॑से। जी॒वा॒त्वै पु॒ण्या॑य। मनो॑ ज्योति॑र्जुषता॒माज्य॑म्।
विच्छि॑न्नं य॒ज्ञं॑ समि॒मन्द॑धातु। बृह॒स्पति॑स्तनुतामि॒मन्नः॑।
विश्वे॑ दे॒वा इ॒ह मा॑दयन्ताम्। यन्ते॑ अ॒ग्न आ॑वृश्चामि। अ॒हं
वा॑ क्षिपि॒तश्चर॑न्। प्र॒जां च॒ तस्य॑ मूलं॑ च। नी॒चैर्दे॒वा नि
वृ॑श्चत॥७०॥

अ॒ग्ने यो नो॑ऽभि॒दास॑ति। स॒मा॒नो यश्च॑ नि॒ष्ट्यः॑। इ॒ध्मस्ये॑व
प्र॒क्षाय॑तः। मा तस्यो॒च्छे॑षि॒ किञ्च॑न। यो मा॒न्द्वेष्टि॑ जातवेदः।
यश्चा॒ह॒न्द्वेष्मि॑ यश्च॒ माम्। सर्वा॑ं॒ स्तान॑ग्रे स॒न्द॒ह। या॑
श्चा॒ह॒न्द्वेष्मि॑ ये च॒ माम्। अ॒ग्ने वा॑जजित्। वाज॑न्त्वा
ससृ॒वा॒॑सम्॥७१॥

वाजं॑ जिगि॒वा॒॑सम्। वा॒जिनं॑ वाज॒जित॑म्। वा॒ज॒जि॒त्याये॑
सम्मा॑र्जिम्। अ॒ग्निम॑न्ना॒दम॑न्नाद्याय। वेदि॑र्ब॒र्हिः शृ॒तं॑
ह॒विः। इ॒ध्मः प॑रि॒धयः॑ सु॒चः। आ॒ज्यं॑ य॒ज्ञ ऋ॒चो य॒जुः।

याज्याँश्च वषट्काराः। सम्मे सन्नतयो नमन्ताम्। इध्मसन्नहने
हुते॥७२॥

दिवः खीलोऽवततः। पृथिव्या अध्युत्थितः। तेना
सहस्रकाण्डेन। द्विषन्तं शोचयामसि। द्विषन्मे बहु
शोचतु। ओषधे मो अहं शुचम्। यज्ञ नमस्ते यज्ञ।
नमो नमश्च ते यज्ञ। शिवेन मे सन्तिष्ठस्व। स्योनेन मे
सन्तिष्ठस्व॥७३॥

सुभूतेन मे सन्तिष्ठस्व। ब्रह्मवर्चसेन मे सन्तिष्ठस्व।
यज्ञस्यर्द्धिमनु सन्तिष्ठस्व। उप ते यज्ञ नमः। उप
ते नमः। उप ते नमः। त्रिष्फलीक्रियमाणानाम्। यो
न्यङ्गो अवशिष्यते। रक्षसां भागधेयम्। आपस्तत्प्र
वहतादितः॥७४॥

उलूखले मुसले यच्च शूर्पे। आशिक्षेषं दृषदि यत्कपाले।
अवप्रुषो विप्रुषः संयजामि। विश्वे देवा हविरिदं जुषन्ताम्।
यज्ञे या विप्रुषः सन्ति बह्वीः। अग्नौ ताः सर्वाः स्विष्टाः

सुहृ॑ता जुहो॑मि। उ॒द्यन्न॒द्यमि॑त्र महः॑। स॒पत्नो॑न्मे अनी॒नशः॑।
दि॒वैनान् वि॒द्युता॑ जहि। नि॒म्रोच॒न्नध॑रान्कृ॒धि॥ ७५॥

उ॒द्यन्न॒द्य वि नो॑ भज। पि॒ता पु॒त्रेभ्यो॑ यथा॑। दी॒र्घायु॑त्वस्य
हे॒शिषे। तस्य॑ नो दे॒हि सूर्य॑। उ॒द्यन्न॒द्य मि॑त्रमहः॑।
आ॒रोह॒न्नुत्त॑रा॒न्दिव॑म्। हृ॒द्रो॒गम्म॑मं सूर्य॑। ह॒रिमा॑णं च नाशय।
शु॒कैषु॑ मे ह॒रिमा॑णम्। रो॒प॒णाका॑सु दध्मसि ॥ ७६॥

अथो॑ ह॒रिद्र॑वेषु मे। ह॒रिमा॑णं नि दध्मसि। उद॑गा॒द्यमा॑दित्यः।
वि॒श्वेन॑ स॒हसा॑ स॒ह। द्विष॑न्तं म॒म र॑न्धयन्। मो अ॒हन्दि॑षतो
र॒धम्। यो नः॑ श॒पाद॑श॒पतः॑। यश्च॑ नः॑ श॒पतः॑ श॒पात्। उ॒षाश्च॑
तस्मै॑ नि॒मृक्क॑। सर्व॑ पा॒प॒ समू॑हताम्॥ ७७॥

यो नः॑ स॒पत्नो॑ यो र॒णः। म॒र्तोऽभि॑दास॑न्ति दे॒वाः।
इ॒ध्मस्ये॑व प्र॒क्षाय॑न्तः। मा तस्यो॒च्छे॑षि॒ किञ्च॑न। अ॒वसृ॑ष्टः
परा॑पत। श॒रो ब्र॑ह्म॒संशितः॑। गच्छा॑ऽमि॒त्रान्प्र वि॑श।
मैषा॑ङ्कश्च॒नोच्छि॑षः॥ ७८॥

पतिः प्रजापतये तपस्वी वाचा सौभगाय पशून्मे पिन्वस्व दुर्मरायुं देवयानानग्नेऽन्तरिक्षेऽहमुत्तरो भूयासं

प्रजापतिरसि सर्वतः श्रितः प्रविष्टदेवताभिर्वाज्जितं पृथिवी ह्वयतामग्निराग्नीध्राद्वक्षत ससृवाः सः हुते
स्योनेन मे सन्तिष्ठस्वेतः कृधि दध्मस्यूहतामष्टौ च॥६॥ [६]

सक्षेदं पश्य। विधर्तरिदं पश्य। नाकेदं पश्य। रमतिः
पनिष्ठा। ऋतं वर्षिष्ठम्। अमृतायान्याहुः। सूर्यो वरिष्ठो
अक्षभिर्विभाति। अनु द्यावापृथिवी देवपुत्रे। दीक्षाऽसि
तपसो योनिः। तपोऽसि ब्रह्मणो योनिः ॥७९॥

ब्रह्मासि क्षत्रस्य योनिः। क्षत्रमस्युतस्य योनिः। ऋतमसि
भूरा रभे। श्रद्धां मनसा। दीक्षान्तपसा। विश्वस्य
भुवनस्याधिपत्नीम्। सर्वे कामा यजमानस्य सन्तु। वातं
प्राणं मनसाऽन्वा रभामहे। प्रजापतिं यो भुवनस्य गोपाः।
स नो मृत्योस्त्रायतां पात्वहंसः॥८०॥

ज्योग्जीवा जरामशीमहि। इन्द्रं शाक्रर गायत्रीं प्र पद्ये।
तान्ते युनज्मि। इन्द्रं शाक्रर त्रिष्टुभं प्र पद्ये। तान्ते
युनज्मि। इन्द्रं शाक्रर जगतीं प्र पद्ये। तान्ते युनज्मि।
इन्द्रं शाक्ररानुष्टुभं प्र पद्ये। तान्ते युनज्मि। इन्द्रं शाक्रर
पङ्क्तिं प्रपद्ये॥८१॥

तान्ते युनज्मि। आऽहन्दीक्षामरुहमृतस्य पत्नीम्। गा॒य॒त्रेण॒
छन्दसा॒ ब्रह्म॑णा च। ऋ॒तं स॒त्येऽधा॑यि। स॒त्यमृ॑तेऽधा॑यि।
ऋ॒तं च॑ मे स॒त्यश्चा॑भूताम्। ज्योति॑रभूवः सुव॑रगमम्।
सुव॑र्गं लो॒कं ना॑कस्य पृष्ठम्। ब्र॒ध्नस्य॑ वि॒ष्टप॑मगमम्। पृथि॒वी
दी॒क्षा॥८२॥

तयाऽग्नि॑र्दीक्षया॑ दीक्षितः। ययाऽग्नि॑र्दीक्षया॑ दीक्षितः। तया॑
त्वा दी॒क्षया॑ दीक्षयामि। अ॒न्तरि॑क्षन्दीक्षा। तया॑ वा॒युर्दी॒क्षया॑
दीक्षितः। यया॑ वा॒युर्दी॒क्षया॑ दीक्षितः। तया॑ त्वा दी॒क्षया॑
दीक्षयामि। द्यौर्दीक्षा। तया॑ऽऽदि॒त्यो दी॒क्षया॑ दीक्षितः।
यया॑ऽऽदि॒त्यो दी॒क्षया॑ दीक्षितः॥८३॥

तया॑ त्वा दी॒क्षया॑ दीक्षयामि। दि॒शो दी॒क्षा। तया॑ च॒न्द्रमा॑
दी॒क्षया॑ दीक्षितः। यया॑ च॒न्द्रमा॑ दी॒क्षया॑ दीक्षितः। तया॑ त्वा
दी॒क्षया॑ दीक्षयामि। आपो॑ दीक्षा। तया॑ वरु॑णो॒ राजा॑ दी॒क्षया॑
दीक्षितः। यया॑ वरु॑णो॒ राजा॑ दी॒क्षया॑ दीक्षितः। तया॑ त्वा
दी॒क्षया॑ दीक्षयामि। ओष॑धयो दीक्षा॥८४॥

तया॑ सोमो॒ राजा॑ दी॒क्षया॑ दीक्षितः। यया॑ सोमो॒ राजा॑

दीक्षया दीक्षितः। तया त्वा दीक्षया दीक्षयामि। वाग्दीक्षा।
 तया प्राणो दीक्षया दीक्षितः। यया प्राणो दीक्षया दीक्षितः।
 तया त्वा दीक्षया दीक्षयामि। पृथिवी त्वा दीक्षमाणमनु
 दीक्षताम्। अन्तरिक्षन्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षताम्। द्यौस्त्वा
 दीक्षमाणमनु दीक्षताम्॥८५॥

दिशस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। आपस्त्वा दीक्षमाणमनु
 दीक्षन्ताम्। ओषधयस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। वाक्का
 दीक्षमाणमनु दीक्षताम्। ऋचस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्।
 सामानि त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। यजूंषि त्वा
 दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। अहश्च रात्रिश्च। कृषिश्च वृष्टिश्च।
 त्विषिश्चापचितिश्च॥८६॥

अपश्चोषधयश्च। ऊर्क् सूनृता च। तास्त्वा दीक्षमाणमनु
 दीक्षन्ताम्। स्वे दक्षे दक्षपितेह सीद। देवानां सुम्नो महते
 रणाय। स्वासस्थस्तनुवा संविशस्व। पितेवैधि सूनव आ
 सुशेवं। शिवो मां शिवमा विश। सत्यम्मा आत्मा। श्रद्धा
 मेऽक्षितिः॥८७॥

तपो मे प्रतिष्ठा। सवितृप्रसूता मा दिशो दीक्षयन्तु।
 सत्यमस्मि। अहन्त्वदस्मि मदसि त्वमेतत्। ममासि
 योनिस्तव योनिरस्मि। ममैव सन्वहं हव्यान्यग्ने। पुत्रः पित्रे
 लोककृज्जातवेदः। आजुह्वानः सुप्रतीकः पुरस्तात्। अग्ने स्वां
 योनिमा सीद साध्या। अस्मिन्सधस्थे अध्युत्तरस्मिन्॥८८॥

विश्वे देवा यजमानश्च सीदत। एकमिषे विष्णुस्त्वाऽन्वेतु।
 द्वे ऊर्जे विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। त्रीणि व्रताय विष्णुस्त्वाऽन्वेतु।
 चत्वारि मायोभवाय विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। पञ्च पशुभ्यो
 विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। षड्रायस्पोषाय विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। सप्त
 सप्तभ्यो होत्राभ्यो विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। सखायः सप्तपदा
 अभूमा सख्यन्ते गमेयम् ॥८९॥

सख्यात्ते मा योषम्। सख्यान्मे मा योष्ठाः। साऽसि
 सुब्रह्मण्ये। तस्यास्ते पृथिवी पादः। साऽसि सुब्रह्मण्ये।
 तस्यास्तेऽन्तरिक्षं पादः। साऽसि सुब्रह्मण्ये। तस्यास्ते द्यौः
 पादः। साऽसि सुब्रह्मण्ये। तस्यास्ते दिशः पादः॥९०॥

प॒रोर॑जास्ते प॒ञ्च॒मः पादः॑। सा न॒ इष॑मूर्जन्धु॒क्ष्वा। तेज॑
इन्द्रि॒यम्। ब्र॒ह्म॒व॒र्च॒स॒म॒न्नाद्य॑म्। वि मि॒मे त्वा॒ प॒य॑स्वतीम्।
दे॒वाना॑न्धे॒नुः सु॒दु॒घा॒म॒न॑पस्फुरन्तीम्। इन्द्रः॑ सोमं॑ पिबतु।
क्षे॒मो अस्तु॑ नः। इ॒मान्न॑राः कृणुत॒ वेदि॑मेत्य॑। वसु॑मतीः
रु॒द्रव॑तीमादित्यव॑तीम्॥९१॥

व॒र्ष्म॑न्दि॒वः। नाभा॑ पृथि॒व्याः। यथा॒ऽयं यज॑मानो न रि॒ष्येत्।
दे॒वस्य॑ सवि॒तुः स॒वे। चतुः॑ शिखण्डा युव॒तिः सु॒पेशाः॑।
घृ॒तप्र॑तीका॒ भुव॑नस्य॒ मध्ये॑। तस्याः॑ सु॒पर्णा॑वधि॒ यौ
नि॒विंष्टौ। तयो॑र्दे॒वाना॑मधि॒ भाग॑धेयम्। अ॒प ज॒न्य॑म्भ॒यन्नु॑द।
अपं॑ च॒क्राणि॑ वर्तय। गृ॒हः सोम॑स्य गच्छ॒तम्। न वा उ॑
वे॒तन्मि॑यसे न रि॒ष्यसि॑। दे॒वाः इ॒दैषि॑ पृथि॒भिः सु॒गेभिः॑।
यत्र॑ यन्ति॑ सु॒कृतो॑ नापि॑ दु॒ष्कृतः॑। तत्र॑ त्वा दे॒वः स॒वि॒ता
द॑धातु॥९२॥

ब्रह्मणो योनिरहंसः पङ्क्तिं प्रपद्ये दीक्षा ययाऽऽदित्यो दीक्षया दीक्षितस्तया त्वा दीक्षया
दीक्षयाम्योपधयो दीक्षा द्यौस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षतामपचितिश्राक्षितिरुत्तरस्मिन्गमेयं दिशः पादं
आदित्यवर्ती वर्तय पञ्च च॥७॥

यदस्य पारे रजंसः। शुक्रञ्ज्योतिरजायत। तन्नः पर्षदति
 द्विषः। अग्ने वैश्वानर स्वाहा। यस्माद्दीषाऽवाशिष्टाः। ततो
 नो अभयं कृधि। प्रजाभ्यः सर्वाभ्यो मृड। नमो रुद्राय
 मीदुषे। यस्माद्दीषा न्यषदः। ततो नो अभयं कृधि॥९३॥

प्रजाभ्यः सर्वाभ्यो मृड। नमो रुद्राय मीदुषे। उदुस्र तिष्ठ
 प्रतितिष्ठ मारिषः। मेमं यज्ञं यजमानं च रीरिषः। सुवर्गे
 लोके यजमानः हि धेहि। शन्न एधि द्विपदे शञ्चतुष्पदे।
 यस्माद्दीषाऽवैपिष्टाः पलायिष्टाः समज्ञास्थाः। ततो नो
 अभयं कृधि। प्रजाभ्यः सर्वाभ्यो मृड। नमो रुद्राय
 मीदुषे॥९४॥

य इदमकः। तस्मै नमः। तस्मै स्वाहा। न वा उवेतन्म्रियसे।
 आशानान्त्वा विश्वा आशाः। यज्ञस्य हि स्थ ऋत्वियौ।
 इन्द्राग्नी चेतनस्य च। हुताहुतस्य तृप्यतम्। अहुतस्य हुतस्य
 च। हुतस्य चाहुतस्य च। अहुतस्य हुतस्य च। इन्द्राग्नी
 अस्य सोमस्य। वीतं पिबतं जुषेथाम्। मा यजमानन्तमो

विदत्। म॒र्त्विजो॒ मो इ॒माः प्र॒जाः। मा यः सोम॑मि॒मं पिबा॑त्।
स॒सृष्ट॑मु॒भयं॑ कृ॒तम्॥१५॥

कृ॒धि मी॒ढुषे॑ऽहु॒तस्य॑ च स॒प्त चे॑॥८॥

[८]

अ॒ना॒गस॑स्त्वा व॒यम्। इ॒न्द्रेण॑ प्रे॒षिता॒ उप। वा॒युष्टे॑
अ॒स्त्व॑श॒भूः। मि॒त्रस्ते॑ अ॒स्त्व॑श॒भूः। वरु॑णस्ते
अ॒स्त्व॑श॒भूः। अ॒पाक्ष॑या ऋ॒तस्य॑ गर्भाः। भुव॑नस्य
गो॒पाः श्येना॑ अतिथयः। पर्व॑तानाङ्क॒कुभः॑ प्र॒युतो॑ नपातारः।
व॒शुने॑न्द्र॒ ह्वय॑त। घो॒षेणा॑मी॒वाश्र॑तयत॥१६॥

यु॒क्ताः स्थ॒ वह॑त। दे॒वा ग्रा॑वा॒ण इ॒न्दुरि॒न्द्र इत्य॑वादिषुः।
ए॒न्द्रम॑चुच्यवुः पर॒मस्याः॑ परा॒वतः॑। आ॒ऽस्मात्स॒धस्था॑त्।
ओ॒रोर॒न्तरि॑क्षात्। आ सु॒भूत॑म॒सुष॑वुः। ब्र॒ह्मव॑र्च॒सम्म॒
आसु॑षवुः। स॒मरे॑ रक्षा॒स्यव॑धिषुः। अप॑हतं ब्रह्म॒ज्यस्य॑।
वाक्क्र॑ त्वा म॒नश्च॑ श्रीणीताम्॥१७॥

प्रा॒णश्च॑ त्वाऽपा॒नश्च॑ श्रीणीताम्। चक्षु॑श्च त्वा श्रोत्रं च
श्रीणीताम्। दक्ष॑श्चत्वा बलं च श्रीणीताम्। ओज॑श्च त्वा

सहंश्च श्रीणीताम्। आयुंश्च त्वाऽजरा च श्रीणीताम्। आत्मा
च त्वा तनूश्च श्रीणीताम्। शृतोऽसि शृतं कृतः। शृताय त्वा
शृतेभ्यस्त्वा। यमिन्द्रमाहुर्वरुणं यमाहुः। यम्मित्रमाहुर्यमुं
सत्यमाहुः॥१८॥

यो देवानां देवतमस्तपोजाः। तस्मै त्वा तेभ्यस्त्वा। मयि
त्यदिन्द्रियम्महत्। मयि दक्षो मयि क्रतुः। मयि धायि
सुवीर्यम्। त्रिशुङ्घर्मो वि भातु मे। आकूत्या मनसा
सह। विराजा ज्योतिषा सह। यज्ञेन पयसा सह। तस्य
दोहमशीमहि॥१९॥

तस्य सुम्नमशीमहि। तस्य भक्षमशीमहि। वाग्जुषाणा
सोमस्य तृप्यतु। मित्रो जनान्प्र स मित्र। यस्मान्न जातः
परो अन्यो अस्ति। य आविवेश भुवनानि विश्वा।
प्रजापतिः प्रजया संविदानः। त्रीणि ज्योतींषि सचते
स षोडशी। एष ब्रह्मा य ऋत्विजः। इन्द्रो नाम श्रुतो
गुणे॥१००॥

प्र ते महे विदथे शःसिषः हरी। य ऋत्विजः प्र ते वन्वे।

व॒नुषो॑ ह॒र्य॒त॒म्म॒दम्। इन्द्रो॒ नाम॑ घृ॒त॒न्न॒यः। ह॒रि॒भि॒श्चा॒रु॒
से॒च॑ते। श्रु॒तो गु॒ण आ॒ त्वा॑ वि॒श॒न्तु। ह॒रि॒व॒र्ष॒स॒ङ्गि॒रः।
इन्द्रा॑धि॒प॒तेऽधि॑प॒ति॒स्त्व॒न्दे॒वाना॑म॒सि। अधि॑प॒ति॒म्माम्।
आयु॑ष्म॒न्तं व॒र्च॑स्व॒न्त॒म्म॒नु॒ष्ये॑षु कुरु॥१०१॥

इन्द्र॑श्च स॒म्रा॒ट्क॒रुण॑श्च॒ राजा॑। तौ ते॒ भ॒क्षं च॑क्र॒तु॒र॒ग्रं ए॒तम्।
तयो॑र॒नु भ॒क्षं भ॑क्ष॒यामि॑। वाग्जु॑षा॒णा सोम॑स्य तृ॒प्यतु॑।
प्र॒जाप॑तिर्वि॒श्वक॑र्मा। तस्य॒ मनो॑ दे॒वं य॒ज्ञेन॑ रा॒ध्यास॑म्।
अ॒र्थे॒गा अ॒स्य ज॑हितः। अ॒व॒सान॑प॒तेऽव॒सान॑म्मे वि॒न्द। नमो॑
रु॒द्राय॑ वा॒स्तो॒ष्प॒तये॑। आ॒य॒ने वि॒द्रव॑णे॥१०२॥

उ॒द्याने॒ यत्प॒राय॑णे। आ॒व॒र्त॒ने वि॒व॒र्त॒ने। यो गो॑पा॒यति॑
त॒ ५ हु॑वे। या॒न्य॑पा॒मित्या॒न्यप्र॑ती॒त्तान्य॑स्मिं। य॒मस्य॑ ब॒लिना॑
च॒रामि॑। इ॒हैव॑ स॒न्तः प्र॑ति॒ तद्या॑त॒यामः॑। जी॒वा जी॒वेभ्यो॑
नि ह॑राम ए॒नत्। अ॒नृणा॑ अ॒स्मिन्न॑नृणाः प॒रस्मिन्। तृ॒तीये॑
लो॒के अ॑नृणाः स्या॒म। ये दे॒व्याना॑ उ॒त पि॑तृ॒याणाः॑॥१०३॥

स॒र्वान्प॒थो अ॑नृणा आ॒क्षी॑येम। इ॒दमू॑नु श्रेयो॑ऽव॒सान॒मा ग॑न्म।

शि॒वे नो॒ द्यावा॑पृथि॒वी उ॒भे इ॒मे। गोम॑द्धन॒वद॑श्व॒वदूर्ज॑स्वत्।
 सु॒वीरा॑ वी॒रैरनु॑ सञ्चरेम। अ॒र्कः प॒वित्र॑ꣳ रज॑सो वि॒मानः॑।
 पु॒नाति॑ दे॒वाना॑म्भुव॒नानि॑ वि॒श्वा। द्यावा॑पृथि॒वी पय॑सा
 संवि॒दाने। घृ॒तन्दु॑हाते अ॒मृतं॑ प्रपी॒ने। प॒वित्र॑म॒र्को रज॑सो
 वि॒मानः॑। पु॒नाति॑ दे॒वाना॑म्भुव॒नानि॑ वि॒श्वा। सु॒व॒ज्योति॑र्यशो
 म॒हत्। अ॒शीम॑हि गा॒धमु॑त प्र॒तिष्ठा॑म्॥१०४॥

चा॒त॒यत् श्री॒णी॒ताꣳ स॒त्यमा॑हुर॒शीम॑हि ग॒णे कुरु॑ वि॒द्वग्णे॑ पि॒तृया॑णां अ॒र्को रज॑सो वि॒मान॑स्त्रीणि

च॥१॥ [१]

उद॑स्ताम्प्सीत्सवि॒ता मि॒त्रो अ॑र्य॒मा। सर्वा॑न॒मित्रा॑नवधी॒द्युगे॑न।
 बृ॒हन्त॑म्मा॒मकर॑द्वी॒रव॑न्तम्। र॒थ॒न्त॒रे श्र॑यस्व॒ स्वाहा॑
 पृथि॒व्याम्। वा॒म॒दे॒व्ये श्र॑यस्व॒ स्वाहा॑ऽन्तरि॒क्षे। बृ॒ह॒ति
 श्र॑यस्व॒ स्वाहा॑ दि॒वि। बृ॒ह॒ता त्वोप॑स्त॒भ्रोमि॑। आ त्वा॑ ददे
 यश॑से वी॒र्या॑य च। अ॒स्मास्व॑घ्नि॒या यू॒यन्द॑धाथेन्द्रि॒यं पयः॑।
 यस्ते॑ द्र॒प्सो यस्त॑ उद॒रूषः॑ ॥१०५॥

दै॒व्यः के॒तुर्वि॑श्व॒म्भुव॑नमावि॒वेश॑। स नः॑ पा॒ह्यरि॑ष्ट्यै

स्वाहा॥ अनु॑ मा॒ सर्वो॑ य॒ज्ञोऽयमे॑तु। विश्वे॑ दे॒वा
म॒रुतः॑ सा॒मार्कः॑। आ॒प्रिय॑श्छन्दा॑सि नि॒विदो॑ यजू॑षि।
अ॒स्यै पृ॑थि॒व्यै यद्य॑ज्ञियम्। प्र॒जाप॑तेर्वर्त॒निमनु॑ वर्तस्व।
अनु॑वी॒रैरनु॑ रा॒ध्याम॒ गोभिः॑। अ॒न्वश्चै॒रनु॑ सर्वै॒रु पु॑ष्टैः। अनु॑
प्र॒जयाऽन्वि॑न्द्रि॒येण॑॥१०६॥

दे॒वा नो॑ य॒ज्ञमृ॑जु॒धा न॑यन्तु। प्र॒तिक्ष॑त्रे प्र॒ति॑तिष्ठामि रा॒ष्ट्रे।
प्र॒त्यश्वे॑षु प्र॒ति॑तिष्ठामि गो॒षु। प्र॒ति प्र॒जायां॑ प्र॒ति॑तिष्ठामि
भ॒व्यै। वि॒श्वम॒न्याऽभि॑ वावृ॒धे। तद॒न्यस्या॒मधि॑श्रितम्। दि॒वे
च॑ वि॒श्वक॑र्मणे। पृ॒थि॒व्यै चा॑क॒रन्न॑मः। अ॒स्का॒न्द्यौः पृ॑थि॒वीम्।
अ॒स्का॑नृ॒षभो॑ युवा॒गाः॥१०७॥

स्क॒न्नेमा॑ वि॒श्वा भु॑व॒ना। स्क॒न्नो य॒ज्ञः प्र॑ ज॒नय॑तु।
अ॒स्का॒नज॑नि प्रा॒जनि॑। आ स्क॒न्नाज्जा॑यते वृ॒षा। स्क॒न्नात्प्र॑
ज॒निषी॑महि। ये दे॒वा येषा॑मि॒दम्भा॑ग॒धेय॑म्ब॒भूव॑। येषा॑ प्रया॒जा
उ॒तानू॑या॒जाः। इन्द्र॑ज्येष्ठेभ्यो वरु॑णराज॒भ्यः। अ॒ग्निहो॑तृभ्यो
दे॒वेभ्यः॑ स्वाहा॥ उ॒त त्या नो॑ दि॒वा म॒तिः॥१०८॥

अदिति॑रू॒त्या ग॑मत्। सा श॒न्तां॑ची॒ मय॑स्करत्। अप॒
स्त्रि॑धः। उ॒त त्या दै॒व्या भि॑षजा॑। शन्न॑स्करतो अ॒श्विना॑।
यू॒याता॑म॒स्मद्र॑पः। अप॒ स्त्रि॑धः। श॒म॒ग्निर॒ग्निभि॑स्करत्।
शन्न॑स्तपतु सूर्यः॑। शं वा॒तो वा॒त्वर॒पाः॥१०९॥

अप॒ स्त्रि॑धः। तदि॒त्प॒दन्न वि॑चि॒केत वि॒द्वान्। यन्मृ॑तः
पुन॑र॒प्येति॑ जी॒वान्। त्रि॒वृ॒द्यद्भु॑वनस्य रथ॒वृत्। जी॒वो गर्भो॑ न
मृ॒तः स जी॑वात्। प्रत्य॑स्मै पिपी॑षते। विश्वा॑नि वि॒दुषे॑ भर।
अ॒र॒ङ्ग॒माय॑ जग्म॑वे। अप॑श्चाद्व॒ध्वने॒ नरे॑। इ॒न्दुरि॒न्दुम॑वा॒गात्।
इ॒न्दो॒रि॒न्द्रोऽपा॑त्। तस्य॑ त इ॒न्दुवि॒न्द्रपी॑तस्य॒ मधु॑मतः।
उप॑हू॒तस्योप॑हूतो भक्षयामि ॥११०॥

उ॒द॒रुष॑ इ॒न्द्रि॒येण॑ गा म॒तिर॑र॒पा अ॑गा॒त्राणि॑ च॥१०॥

[१०]

ब्र॒ह्म॑ प्र॒ति॒ष्ठा म॑न॒सो ब्र॒ह्म॑ वा॒चः। ब्र॒ह्म॑ य॒ज्ञाना॑ं
ह॒विषा॑माज्य॑स्य। अति॑रि॒क्त॒ङ्कर्म॑णो॒ यच्च॑ ही॒नम्। य॒ज्ञः
प॒र्वाणि॑ प्र॒ति॒र॒न्नेति॑ क॒ल्पय॑न्। स्वाहा॑कृ॒ताऽऽहु॑तिरेतु
दे॒वान्। आ॒श्रा॒वित॑म॒त्याश्रा॑वितम्। वष॑ट्कृतम॒त्यनू॑क्तं च य॒ज्ञे।

अतिरिक्तङ्कर्मणो यच्च हीनम्। यज्ञः पर्वाणि प्रतिरन्नेति
कल्पयन्। स्वाहाकृताऽऽहुतिरेतु देवान्॥१११॥

यद्वो देवा अतिपादयानि। वाचा चित्रयन्तदेवहेडनम्।
अरायो अस्मा९ अभिदुच्छुनायते। अन्यत्रास्मन्मरुतस्तन्निधेतन
ततम्म आपस्तदु तायते पुनः। स्वादिष्टा धीतिरुचथाय
शस्यते। अय९ समुद्र उत विश्वभेषजः। स्वाहाकृतस्य
समुतृष्णुतर्भुवः। उद्वयन्तमसस्परि। उदुत्यश्चित्रम्॥११२॥

इमम्मे वरुण तत्त्वां यामि। त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो अग्ने।
त्वमग्ने अयासि प्रजापते। इमञ्जीवेभ्यः परिधिन्दधामि।
मैषान्नुगादपरो अर्धमेतम्। शतञ्जीवन्तु शरदः पुरुचीः।
तिरो मृत्युन्दधतां पर्वतेन। इष्टेभ्यः स्वाहा वषडनिष्टेभ्यः
स्वाहा। भेषजन्दुरिष्ट्यै स्वाहा निष्कृत्यै स्वाहा। दौराध्यै
स्वाहा दैवीभ्यस्तनूभ्यः स्वाहा॥११३॥

ऋद्धौ स्वाहा समृद्धौ स्वाहा। यत इन्द्र भयामहे। ततो नो
अभयं कृधि। मघवञ्छुग्धि तव तन्न ऊतयै। वि द्विषो वि

मृधो॑ जहि। स्व॒स्ति॒दा वि॒शस्पतिः॑। वृ॒त्रहा॑ वि मृधो॑ व॒शी।
वृषेन्द्रः॑ पुर ए॑तु नः। स्व॒स्ति॒दा अ॑भयङ्क॒रः। आ॒भिर्गी॑र्भिर्यदतो॑
न ऊ॒नम्॥११४॥

आ॒प्याय॑य हरि॒वो वर्ध॑मानः। य॒दा स्तो॒तृभ्यो॑ महि॑ गो॒त्रा
रु॒जासि॑। भूयि॒ष्ठभा॒जो अध॑ ते स्याम। अना॑ज्ञातं यदाज्ञातम्।
य॒ज्ञस्य॑ क्रि॒यते॒ मिथु॑। अ॒ग्ने तद॑स्य कल्पय। त्व॑ हि
वे॒त्थ॑ यथात॒थम्। पुरु॑षसम्मि॒तो य॒ज्ञः। य॒ज्ञः पुरु॑षसम्मि॒तः।
अ॒ग्ने तद॑स्य कल्पय। त्व॑ हि वे॒त्थ॑ यथात॒थम्। यत्पा॑क॒त्रा
मन॑सा दीनद॒क्षा न। य॒ज्ञस्य॑ म॒न्वते॒ मर्ता॑सः। अ॒ग्निष्ट॒द्धोता॑
ऋतु॑विद्वि॒जान॑न्। यजि॑ष्ठो दे॒वाः ऋ॑तुशो य॑जाति॥११५॥

दे॒वाः श्वि॒त्रं त॒नूभ्यः॑ स्वा॒हो नं॑ पुरु॑षसम्मि॒तोऽग्ने॑ तद॑स्य कल्पय॒ पञ्च॑ च॥११॥ [११]

यद्दे॒वा दे॒वहे॑डनम्। दे॒वांसश्च॑कृ॒मा व॒यम्। आ॒दि॒त्यास्त॒स्मा॑न्मा
मु॒ञ्चत। ऋ॒तस्य॑र्ते॒न॒ मामु॑त। दे॒वा जी॒वनका॑म्या यत्।
वा॒चाऽनृत॑ममू॒दिम। अ॒ग्निर्मा॑ तस्मा॒देन॑सः। गा॒रु॒हप॑त्यः
प्रमु॑ञ्चतु। दुरि॒ता या॒नि च॑कृ॒म। क॒रोतु॑ माम॒नेन॑सम्॥११६॥

ऋतेन॑ द्यावापृथिवी॑। ऋतेन॑ त्व॑ संर॑स्वति। ऋतान्मा॑
मुञ्च॒ता॑ ह॒सः। यदन्य॑कृतमारि॒म। स॒जा॒त॒श॒सा॒दुत॑ वा
जामि॑श॒सात्। ज्याय॑सः श॒सा॒दुत॑ वा कनी॑यसः।
अना॑ज्ञातन्दे॒वकृतं॑ यदेनः॑। तस्मा॑त्त्वम॒स्माञ्जा॑तवेदो मुमु॒ग्धि।
यद्वा॒चा यन्मन॑सा। बा॒हुभ्या॑मू॒रुभ्या॑म॒ष्टीव॑द्भ्याम्॥११७॥

शि॒श्जैर्य॑दनृतश्चकृ॒मा व॒यम्। अ॒ग्निर्मा॑ तस्मा॒देन॑सः।
यद्ध॑स्ताभ्याश्च॒कर॑ किल्बि॑षाणि। अ॒क्षाणां॑ व॒ग्नुमु॑प॒जिघ्र॑मानः।
दूरे॑प॒श्या च॑ रा॒ष्ट्रभृ॑च्च। तान्य॑प्स॒रसा॒वनु॑दत्तामृ॒णानि॑।
अदी॑व्यनृ॒णं यद॑हश्च॒कार॑। यद्वादा॑स्यन्त्सञ्ज॒गारा॑ जने॑भ्यः।
अ॒ग्निर्मा॑ तस्मा॒देन॑सः। यन्मयि॑ मा॒ता गर्भे॑ स॒ति॥११८॥

एन॑श्च॒कार॒ यत्पि॒ता। अ॒ग्निर्मा॑ तस्मा॒देन॑सः। यदा॑ पि॒पेष् मा॒तरं॑
पि॒तर॑म्। पु॒त्रः प्र॑मु॒दितो॑ ध॒यन्। अहि॑सि॒तौ पि॒तरौ॑ मया॒
तत्। तद॑ग्रे अ॒नृणो॑ भ॒वामि॑। यद॒न्तरि॑क्षं पृथि॒वीमु॑त द्याम्।
यन्मा॒तरं पि॒तरं॑ वा जिहि॑सि॒म। अ॒ग्निर्मा॑ तस्मा॒देन॑सः।
यदा॑श॒सा नि॒शसा॑ यत्प॑रा॒शसा॑॥११९॥

यदेनश्चकृमा नूतनं यत्पुंराणम्। अग्निर्मा तस्मादेनसः। अति
 क्रामामि दुरितं यदेनः। जहामि रिप्रं परमे सुधस्थै। यत्र
 यन्ति सुकृतो नापि दुष्कृतः। तमा रोहामि सुकृतान्त्रु लोकम्।
 त्रिते देवा अमृजतैतदेनः। त्रित एतन्मनुष्येषु मामृजे। ततो
 मा यदि किञ्चिदानुशे। अग्निर्मा तस्मादेनसः॥१२०॥

गार्हपत्यः प्र मुञ्चतु। दुरिता यानि चकृमा। करोतु
 मामनेनसम्। दिवि जाता अप्सु जाताः। या जाता
 ओषधीभ्यः। अथो या अग्निजा आपः। ता नः शुन्धन्तु
 शुन्धनीः। यदापो नक्तन्दुरितश्चराम। यद्वा दिवा नूतनं
 यत्पुंराणम्। हिरण्यवर्णास्तत् उत्पुनीत नः। इमम्मे
 वरुण तत्त्वा यामि। त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो अग्ने। त्वमग्ने
 अयासि॥१२१॥

अनेनसमष्टीकञ्चां सति पराशसाऽऽनृशेऽग्निर्मा तस्मादेनसः पुनीत नृन्नीणि च (यदेवा देवा ऋतेन
 सजातशःसाद्यद्वाचा यद्धस्ताभ्यामदीव्यं यन्मयि माता यदा पिपेषु यदन्तरिक्षं यदाशसाऽति क्रामामि
 त्रिते देवा दिवि जाता अप्सु जाता यदाप इमम्मे वरुण तत्त्वा यामि त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो
 अग्ने त्वमग्ने अयासि।)॥१२॥

[१२]

यत्ते॒ ग्रा॒व्णां॑ चिच्छि॒दुः सोम॑ राजन्। प्रि॒याण्यङ्गा॑नि॒
स्व॒र्धिता॒ परू॑षि। तत्सन्ध॒त्स्वाज्ये॑नो॒त वर्ध॑यस्व।
अ॒ना॒गसो॒ अध॒मित्स॒ङ्घ्ये॑म। यत्ते॒ ग्रा॒वां बा॒हुच्यु॑तो
अचु॑च्यवुः। नरो॒ यत्ते॑ दु॒दुहु॑र्दक्षि॒णेन॑। तत्त॒ आप्या॑यता॒न्तत्ते॑।
नि॒ष्ट्या॑यता॒न्देव॑ सोम। यत्ते॒ त्वच॑म्बिभि॒दुर्यच्च॑ योनिम्।
यदा॒स्थाना॒त्प्रच्यु॑तो॒ वेन॑सि॒ त्मना॑ ॥१२२॥

त्वया॒ तत्सो॑म गु॒प्तम॑स्तु नः। सा नः॑ स॒न्धास॑त्पर॒मे
व्यो॑मन्। अहा॒च्छरी॑रं पय॑सा स॒मेत्य॑। अ॒न्यो॑न्यो भवति॒
वर्णो॑ अस्य। तस्मि॑न्वयमु॒पहू॑तास्तव॒ स्मः। आ नो॑ भज॒
सद॑सि वि॒श्वरू॑पे। नृच॑क्षाः सोम॑ उ॒त शु॒श्रुग॑स्तु। मा नो॒ वि
हा॑सी॒द्भिर॑ आवृ॒णानः॑। अना॑गास्त॒नुवो॑ वावृ॒धानः॑। आ नो॑
रूपं॒ वह॑तु जाय॑मानः॥१२३॥

उप॑ क्षरन्ति जु॒ह्वो घृ॑तेन। प्रि॒याण्यङ्गा॑नि॒ तव॑ वर्ध॑यन्तीः।
तस्मै॑ ते सोम॒ नम॒ इद्व॑षद्व। उप॑ मा राजन्त्सुकृ॑ते ह्वयस्व।
सं प्रा॑णापा॒नाभ्या॑ꣳ समु॒ चक्षु॑षा॒ त्वम्। सꣳ श्रोत्रे॑ण

गच्छस्व सोम राजन्। यत्तु आस्थितुं शमु तत्ते अस्तु।
जानीतान्नः सङ्गमने पथीनाम्। एतज्जानीतात्परमे व्योमन्।
वृकाः सधस्था विद रूपमस्य ॥१२४॥

यदागच्छात्पृथिभिर्देवयानैः। इष्टापूर्ते कृणुतादविरस्मै।
अरिष्ठो राजन्नगदः परेहि। नमस्ते अस्तु चक्षसे रघूयते।
नाकुमारोह सह यजमानेन। सूर्यं गच्छतात्परमे व्योमन्।
अभूद्देवः सविता बन्धोनु नः। इदानीमहं उपवाच्यो नृभिः।
वि यो रत्ना भजति मानवेभ्यः। श्रेष्ठं नो अत्र द्रविणं यथा
दधत्। उप नो मित्रावरुणाविहावतम्। अन्वादीध्याथामिह
नः सखाया। आदित्यानां प्रसितिर्हेतिः। उग्रा शतापांष्ठा
घविषा परि णो वृणक्तु। आप्यायस्व सन्तैः ॥१२५॥

त्मना जायमानोऽस्य दधत्पञ्च च ॥१३॥ [१३]

यद्विदीक्षे मनसा यच्च वाचा। यद्वा प्राणैश्चक्षुषा यच्च
श्रोत्रेण। यद्वेतसा मिथुनेनाप्यात्मना। अद्भ्यो लोका
दधिरे तेज इन्द्रियम्। शुक्रा दीक्षायै तपसो विमोचनीः।

आपो विमो॒क्त्रीर्मयि॑ तेज॑ इन्द्रि॒यम् । यदृ॒चा सा॒म्रा यजु॑षा ।
प॒शूनाश्च॑र्मन् ह॒विषा॑ दिदी॒क्षे । यच्छ॒न्दोभि॑रोष॒धीभि॑र्वन॒स्पतौ॑ ।
अ॒द्भ्यो लो॒का द॑धिरे॒ तेज॑ इन्द्रि॒यम् ॥१२६॥

शु॒क्रा दी॒क्षायै॑ तप॑सो वि॒मोच॑नीः । आपो॑ विमो॒क्त्रीर्मयि॑ तेज॑
इन्द्रि॒यम् । येन॑ ब्र॒ह्म येन॑ क्ष॒त्रम् । येने॑न्द्रा॒ग्नी प्र॑जाप॑तिः
सोमो॑ वरु॒णो येन॑ रा॒जा । वि॒श्वे दे॒वा ऋ॑ष॒यो येन॑ प्रा॒णाः ।
अ॒द्भ्यो लो॒का द॑धिरे॒ तेज॑ इन्द्रि॒यम् । शु॒क्रा दी॒क्षायै॑ तप॑सो
वि॒मोच॑नीः । आपो॑ विमो॒क्त्रीर्मयि॑ तेज॑ इन्द्रि॒यम् । अ॒पां
पु॒ष्पम॒स्योष॑धीना॒ः रसः॑ । सोम॑स्य प्रि॒यन्धाम॑ ॥१२७॥

अ॒ग्नेः प्रि॒यत॑म॒ः ह॒विः स्वाहा॑ । अ॒पां पु॒ष्पम॒स्योष॑धीना॒ः
रसः॑ । सोम॑स्य प्रि॒यन्धाम॑ । इन्द्र॑स्य प्रि॒यत॑म॒ः ह॒विः
स्वाहा॑ । अ॒पां पु॒ष्पम॒स्योष॑धीना॒ः रसः॑ । सोम॑स्य
प्रि॒यन्धाम॑ । वि॒श्वेषा॑न्दे॒वानां॑ प्रि॒यत॑म॒ः ह॒विः स्वाहा॑ ।
व॒यः सोम॑ व्र॒ते तव॑ । मन॑स्त॒नूषु॑ पिप्र॑तः । प्र॒जाव॑न्तो
अशीम॑हि ॥१२८॥

दे॒वेभ्यः॑ पि॒तृभ्यः॑ स्वाहा॑। सो॒म्येभ्यः॑ पि॒तृभ्यः॑ स्वाहा॑।
 क॒व्येभ्यः॑ पि॒तृभ्यः॑ स्वाहा॑। दे॒वांस॑ इ॒ह मा॑दयध्वम्।
 सो॒म्यांस॑ इ॒ह मा॑दयध्वम्। क॒व्यांस॑ इ॒ह मा॑दयध्वम्।
 अ॒नन्तरि॑ताः पि॒तरः॑ सो॒म्याः सो॑मपी॒थात्। अपै॑तु
 मृ॒त्युर॒मृतं॑ न्न॒ आग॑न्। वै॒वस्व॑तो नो॒ अभ॑यं कृ॒णोतु॑। पु॒र्ण
 व॒नस्प॑तैरि॒व॥१२९॥

अ॒भि नः॑ शी॒यता॑ र॒यिः। सच॑तान्नः श॒चीप॑तिः। पर॑म्मृ॒त्यो
 अनु॑ परे॒हि प॒न्था॑म्। यस्ते॒ स्व इ॒तरो॑ दे॒व्याना॑त्। चक्षु॑ष्मते
 शृ॒ण्व॒ते ते॑ ब्रवी॒मि। मा नः॑ प्र॒जा री॑रिषो मो॒त वी॒रान्।
 इ॒दमू॑नु श्रेयो॑व॒सान॒माग॑न्म। यद्गो॒जिद्धं॑ न॒जिदं॑ श्व॒जिद्य॑त्।
 पु॒र्ण व॒नस्प॑तैरि॒व। अ॒भि नः॑ शी॒यता॑ र॒यिः। सच॑तान्नः
 श॒चीप॑तिः॥१३०॥

व॒नस्प॑ता॒वृद्धो॑ लो॒का दं॑धिरे॒ तेजं॑ इन्द्रि॒यन्धामा॑शीमही॒वाभि॑नः शी॒यता॑ र॒यिरेकं॑ च॥१४॥ [१४]

सर्वा॑न् यद्विष॑ण्णेन॒ वि वै याः॑ पु॒रस्ता॑दे॒वा दे॒वेषु॑ परि॒स्तृणी॑त सक्षे॒दं यद॑स्य पा॒रेऽना॑गस्र
 उद॑स्ताम्प॒सीद्व॑हं प्रति॒ष्ठा यद्दे॒वा यत्ते॒ ग्राव्णा॑ यद्दि॒दीक्षे॑ चतु॒र्दश॑॥१४॥

सर्वा॑न्भूति॑मे॒व यामे॒वाप्स्वाहु॑तिं व्र॒ताना॑ पर्ण॒वल्कः॑ सो॒म्याना॑म॒स्मिन्य॑ज्ञेऽग्ने॒ यो नो॑ ज्यो॒ग्जीवाः॑

पुरोरजाः प्रतेमहे ब्रह्मं प्रतिष्ठा गार्हपत्यस्त्रिंशदुत्तरशतम्॥१३०॥

सर्वाञ्छचीपतिः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके

सप्तमः प्रपाठकः समाप्तः॥